

 	
The Role of Observation and Reinforcement in the Formation of Raskolnikov's Character in Crime and Punishment Based on Albert Bandura's Theory	
Neda Yans¹•	
<i>1 • Postdoctoral Research in Persian Language and Literature, Razi University, Kermanshah, Iran</i>	
	Home Page: https://sanad.iau.ir/journal/cp URL: https://sanad.iau.ir/Journal/cp/Article/1209907 DOI: https://doi.org/10.82548/6M6S-1G75
  	
Article Information	ABSTRACT
Use your device to scan and read the article online 	Fyodor Dostoevsky's psychological masterpiece <i>Crime and Punishment</i> presents a profound picture of the internal human conflict caught in moral and social doubts. Based on Albert Bandura's social learning theory, this article attempts to analyze the gradual process of Raskolnikov's character and behavior formation from the perspective of concepts such as observation, modeling, and reinforcement. In a dynamic process between external actions and internal motivations, Raskolnikov gradually comes to believe that it is possible to violate moral principles in order to achieve a noble goal through observing the power-seeking, self-interested, and immoral behaviors of those around him (such as Napoleon, Svidrigailov, and Luzhin) and their consequences. This understanding, influenced by social reinforcements (admiration of power) and personal failures, leads to his decision to commit murder. However, after committing the crime, encountering negative reinforcements (such as remorse, social rejection, mental illness) and observing Sonya's sacrifice, love, and religious belief, creates a turning point in him and the process of his psychological reconstruction begins. By presenting numerous examples from the novel's text and analyzing them carefully within Bandura's theoretical framework, the article shows how observational learning and the reinforcement system can be drivers and inhibitors of complex human behaviors. Ultimately, the present psychological reading leads not only to a clearer understanding of the logic of the character's behavior, but also to a deeper understanding of the function of psychological theories in the analysis of classical literary texts. KEYWORDS: Raskolnikov, Bandura, social learning, reinforcement, observation, Dostoevsky, literary psychology.
Article History: Received; 2025/06/16 Accepted; 2025/07/15 Published; 2025/09/11	
Article Type: Article Research	
Subject Area: Psychology of Literature	
● Corresponding Author: Neda Yans	
● E-mail: Neda.yans.2016@gmail.com	
● ORCID: 0000-0003-1524-6479	
Cite this article: Yans, N. (2025). The Role of Observation and Reinforcement in the Formation of Raskolnikov's Character in Crime and Punishment Based on Albert Bandura's Theory. <i>Quarterly of Communications Psychology</i>, 2(4), pp. 16-29.[In Persian] https://doi.org/10.82548/6M6S-1G75	
 © The Author(s). Publisher: Islamic Azad University Press. ISSN (Online): 3092-6440	

The Role of Observation and Reinforcement in the Formation of Raskolnikov's Character in Crime and Punishment Based on Albert Bandura's Theory

Extended Abstract

extracted and adapted to Bandura's theoretical components (attention, maintenance, reproduction, motivation and reinforcement). This method helps to better understand the causal relationships between the character's lived experiences and his behavioral transformation.

Discussion

Raskolnikov and the Observation Process

۱- Observation and Attention to Power Patterns

In Raskolnikov's dialogues with friends and characters such as Razumikhin, Luzhin, and Svidrigailov, signs of attention and role-playing are clearly observed:

For a large part of the novel, Raskolnikov is observing patterns of behavior in the society around him. He carefully observes the fate, behavior, and power of others and compares them with his own situation.

In a conversation with his friend Razumikhin, he praises Napoleon: "Didn't Napoleon kill thousands of people? And people still praise him. If I can do something great, don't I deserve admiration?" (p. 249)

Here, Raskolnikov shows attention and maintenance of this pattern by paying attention to Napoleon's powerful behavior. His motivation for imitation comes from the reinforcement of substitution — imitating the success of others without directly experiencing power.

He also looks at the behavior and attitudes of influential men like Luzhin and Svidrigailov and sees how they pursue their own interests without any remorse: "He (Svidrigailov) shamelessly exploited helpless women, and yet he had a respectable figure in society." (p. 374) "Svidrigailov plays with women and abuses his position, but everyone seems to ignore this" (p. 375).

Raskolnikov wonders why he himself cannot achieve a great goal with a small murder? Svidrigailov's ruthless and selfish behavior,

Introduction

Analyzing Raskolnikov in this way enables us to analyze critical moments in the narrative not only as narrative events but also as moments of learning and identity re-formation. In his encounters with characters such as Marmeladov—a poignant image of failure, remorse, and passivity—and Sonya—a symbol of moral surrender, unrequited love, and endurance in suffering—he reaches a pattern of value confrontation and visionary transformation. This process, from Bandura's perspective, is an example of observational learning and vicarious reinforcement; that is, he is led to revise his own beliefs by observing the consequences of others' actions.

Thus, this article attempts to present a more scientific picture of Raskolnikov's internal transformation process by using Bandura's theory and showing how a character steps from the abyss of crime to the threshold of self-awareness and moral reconstruction; not through direct advice, but through emotional, observational interactions, and social learning. Considering the structural and psychological complexities of the novel, an analytical approach based on social psychology opens new horizons in understanding the reasons for Raskolnikov's actions and the path of his return to humanity.

Methodology

The aim of this research is to analyze and recognize the role of observational learning and reinforcement components in the process of formation, deviation and reconstruction of Raskolnikov's character in the novel Crime and Punishment. In this analysis, Albert Bandura's social learning theory is used as a conceptual framework and the interaction between the social environment, individual cognition and behavior is examined in depth. The research method is qualitative and based on textual content analysis. To achieve the goal, examples from the novel's text are

patterns of those around him, and his own mental ideology. At this stage, "observational learning" played an important role; he modeled behaviors such as the old woman's cruelty, Luzhin's selfishness, and social passivity, and based on them found justifications for violating the law and morality.

Subsequently, "negative reinforcement" (such as psychological pressure, guilt, anxiety after the murder) and "positive reinforcement" (such as Sonya's kind behavior and emotional support) led to the formation of a kind of self-regulation process in Raskolnikov. In the light of various experiences, his personality entered the "reflective" stage; that is, he evaluated his past behaviors from a higher perspective and gradually reconstructed his conscience. This process of psychological reconstruction shows that even in critical situations, social learning mechanisms such as observation, modeling, reinforcement, and self-regulation can lead to fundamental personality changes. Also, the influence of the moral environment, the presence of a spiritual role model (Sonya), and confrontation with the institution of power (Profiro) were among the factors that played a key role in Raskolnikov's behavioral reform.

Contributions Author: Contributions

Author ,design framework Overall: Malek Naderi Zahra. Dr, article the editing and analysis content :Dehghanmanshadi Marieh. Dr, author corresponding and analysis content in cooperating the validated and discussed authors All. content primary compiling and data Collecting.

Acknowledgments: The all to gratitude their express to necessary it consider authors research the of implementation the in us helped who martyrs.

Conflicts of Interest: The this in interest of conflicts no are there declared authors.

Funding: This support financial any receive t'didn article.

which is accepted in society, shows Raskolnikov that it is possible to achieve power and success without observing moral principles.

Raskolnikov is not only influenced by social conditions and poverty, but also learns from the behavioral patterns around him. For example, in his interaction with Porphyry, the investigator, Raskolnikov is repeatedly seen to be influenced by his psychological insight and analysis:

"Porphyry looked at him calmly and sharply, as if reading him, and then asked quietly: 'Don't you think that ordinary people also have the right to kill others?'" (p. 423)

Here, Raskolnikov observes a model of an analytical and powerful individual who can read the minds of others without violence. This observation is later reflected in his contradictory behavior; he simultaneously desires to dominate and fears being exposed. Bandura emphasizes that people learn and imitate by observing the behavior of others and their consequences. (Bandura, 1977) In the novel *Crime and Punishment*, Raskolnikov shapes his beliefs and motivations by observing and internalizing the behavior of characters such as Napoleon, Svidrigailov, and even the lives of ordinary people.

Conclusion

The character of Raskolnikov in Dostoevsky's *Crime and Punishment* is a complex and multi-layered example of the influence of psychological processes on the formation and development of the human personality. Based on Albert Bandura's social learning theory, we can analyze the process of psychological collapse, moral crisis, and gradual reconstruction of conscience in this character. According to this theory, human behavior is the result of a three-way interaction between individual factors (cognitions, beliefs, emotions), environmental factors (motives, models, social consequences), and previous behaviors. In Raskolnikov's case, the formation of criminal thoughts and the decision to kill was the result of his observations of social conditions, behavioral

   			
نقش مشاهده و تقویت در شکل‌گیری شخصیت راسکولنیکوف در جنایت و مکافات با تکیه بر نظریه آلبرت بندورا			
ندا یانس ^۱			
^۱ • پسادکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.			
 		Home Page: https://sanad.iau.ir/journal/cp URL: https://sanad.iau.ir/Journal/cp/Article/1209907 DOI: https://doi.org/10.82548/6M6S-1G75	
اطلاعات مقاله		چکیده	
از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید 		رمان جنایت و مکافات شاهکار روان‌شناختی فئودور داستایفسکی^۱، تصویری ژرف از کشمکش درونی انسانی گرفتار در تردیدهای اخلاقی و اجتماعی ارائه می‌دهد. این مقاله با تکیه بر نظریه یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا، تلاش می‌کند فرآیند تدریجی شکل‌گیری شخصیت و رفتار راسکولنیکوف را از منظر مفاهیمی چون مشاهده، الگوگیری و تقویت تحلیل کند. راسکولنیکوف در روندی پویا میان کنش‌های بیرونی و انگیزش‌های درونی، از طریق مشاهده رفتارهای قدرت‌طلبانه، سودمحور و بی‌اخلاق افراد پیرامون خود (مانند ناپلئون^۲، سویدریگایلف و لوزین) و پیامدهای آن‌ها، به مرور به این باور می‌رسد که می‌توان برای تحقق هدفی والا، اصول اخلاقی را زیر پا نهاد. این درک، تحت‌تأثیر تقویت‌های اجتماعی (تحسین از قدرت) و ناکامی‌های شخصی، به تصمیم او برای ارتکاب قتل منجر می‌شود. با این حال، پس از ارتکاب جنایت، مواجهه با تقویت‌های منفی (مانند عذاب وجدان، طرد اجتماعی، بیماری روانی) و مشاهده فداکاری، مهر و باور مذهبی سونیا، نقطه چرخشی در او پدید می‌آورد و فرآیند بازسازی روانی‌اش آغاز می‌شود. مقاله با ارائه مثال‌های متعدد از متن رمان و تحلیل دقیق آن‌ها در چارچوب نظری بندورا، نشان می‌دهد که چگونه یادگیری مشاهده‌ای و نظام تقویت می‌توانند محرک و بازدارنده رفتارهای پیچیده انسانی باشند. در نهایت، خوانش روان‌شناختی حاضر نه تنها به روشن‌تر شدن منطق رفتار شخصیت، بلکه به درک عمیق‌تری از کارکرد نظریه‌های روانی در تحلیل متون ادبی کلاسیک منجر می‌شود. واژگان کلیدی: راسکولنیکوف، بندورا، یادگیری اجتماعی، تقویت، مشاهده، داستایفسکی، روان‌شناسی ادبی.	
تاریخ‌های مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۲۰		نوع مقاله: مقاله پژوهشی	
حوزه موضوعی: روانشناسی ادبیات		نویسنده مسئول: ندا یانس رایانامه: Neda.yans.2016@gmail.com	
ارکید: 0000-0003-1524-6479			
استناددهی: یانس، ندا. (۱۴۰۴). نقش مشاهده و تقویت در شکل‌گیری شخصیت راسکولنیکوف در جنایت و مکافات با تکیه بر نظریه آلبرت بندورا. فصلنامه روانشناسی ارتباطات، ۲(۴)، صص. ۱۶-۲۹. https://doi.org/10.82548/6M6S-1G75			
 ©. The Author(s).		شاپای الکترونیکی: ۳۰۹۲-۶۴۴۰ ناشر: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی	

^۱ Fyodor Dostoevsky^۲ Napoleon

مقدمه

در ادبیات جهان، رمان «جنایت و مکافات» اثر فتودور داستایفسکی جایگاهی برجسته دارد؛ اثری که نه تنها از لحاظ ادبی، بلکه از نظر روان شناختی، فلسفی و جامعه‌شناختی نیز از ژرفای چشم‌گیری برخوردار است. یکی از عناصر برجسته این اثر، شخصیت‌پردازی دقیق، چندلایه و پویا در قالب شخصیت راسکولنیکوف است؛ جوانی فقیر، مستعد و منزوی که دست به جنایتی هولناک می‌زند و در ادامه با سیر تحولات درونی، اخلاقی و روان شناختی مواجه می‌شود. مطالعه سیر تحولی شخصیت راسکولنیکوف، مجال مناسبی برای درک عمیق‌تری از پیوند میان فرد، جامعه، باورهای درونی و تجارب زیسته فراهم می‌آورد.

راسکولنیکوف با اتخاذ یک نظریه نخبگان‌گرایانه و توجیه عقلی جنایت خود، در آغاز داستان می‌کوشد قتل را به‌منزله عبور از اخلاق سنتی و ورود به عرصه‌ای فراتر از خیر و شر توجیه کند. با این حال، به تدریج و در بستر رویدادهایی هم‌چون مواجهه با فقر و رنج دیگران، حضور در برابر صداقت و فداکاری سونیا، گفتگوهای چندلایه با بازپرس پورفیری و تأملات شبانه، شخصیت او دچار گسست و بازسازی می‌شود. این گسست و بازسازی از منظر روان‌شناسی شناختی و یادگیری اجتماعی، امکان تفسیری دقیق‌تر و علمی‌تر می‌یابد.

نظریه یادگیری مشاهده‌ای آلبرت بندورا، به‌عنوان یکی از شاخص‌ترین نظریه‌های روان‌شناسی اجتماعی در قرن بیستم، بر این فرض استوار است که افراد نه تنها از طریق تجربه مستقیم، بلکه از طریق مشاهده رفتار دیگران و نتایج آن، می‌آموزند. در این نظریه، فرآیندهای مشاهده‌گری، الگوبرداری، تقویت مثبت یا منفی و تنظیم خود نقش کلیدی دارند. بندورا با طرح مفهوم عاملیت انسانی و تأکید بر تعامل میان فرد، محیط و رفتار (مدل سه‌گانه تعاملی)، چارچوبی پویا برای تحلیل تحول‌های شخصیتی ارائه می‌دهد.

تحلیل راسکولنیکوف با این رویکرد، ما را قادر می‌سازد تا لحظه‌های بحرانی در روایت را نه تنها به‌مثابه رویدادهای داستانی، بلکه به‌مثابه لحظه‌های یادگیری و شکل‌گیری مجدد هویت تحلیل کنیم. او در مواجهه با شخصیت‌هایی چون مارملادوف - که تصویری تکان‌دهنده از شکست، ندامت و انفعال است - و سونیا - که مظهر تسلیم اخلاقی، عشق بی‌چشم‌داشت و تاب‌آوری در رنج است - به الگویی از تقابل ارزش‌ها و تحول بینشی می‌رسد. همین فرایند، از منظر بندورا، مصداق یادگیری مشاهده‌ای و تقویت جانشینی است؛ یعنی او در مشاهده پیامدهای اعمال دیگران، به تجدیدنظر در باورهای خود سوق می‌یابد.

بدین ترتیب، این مقاله می‌کوشد با بهره‌گیری از نظریه بندورا، تصویری علمی‌تر از فرآیند تحول درونی راسکولنیکوف ارائه دهد و نشان دهد که چگونه یک شخصیت از ورطه جنایت به آستانه خودآگاهی و بازسازی اخلاقی گام برمی‌دارد؛ نه از طریق پند مستقیم، بلکه از مسیر تعامل‌های عاطفی، مشاهده‌ای و یادگیری اجتماعی. با توجه به پیچیدگی‌های ساختاری و روانی رمان، رویکرد تحلیلی مبتنی بر روان‌شناسی اجتماعی، افق‌های تازه‌ای در درک چرایی کنش‌های راسکولنیکوف و مسیر بازگشت او به انسانیت می‌گشاید.

روش تحقیق

هدف این پژوهش، تحلیل و بازشناسی نقش مؤلفه‌های یادگیری مشاهده‌ای و تقویت در فرآیند شکل‌گیری، انحراف و بازسازی شخصیت راسکولنیکوف در رمان جنایت و مکافات است. در این تحلیل، نظریه یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا به‌عنوان چارچوب مفهومی به کار گرفته شده و تعامل میان محیط اجتماعی، شناخت فردی و رفتار به‌طور عمیق مورد بررسی قرار می‌گیرد. روش تحقیق کیفی و مبتنی بر تحلیل محتوای متنی است. برای دستیابی به هدف، نمونه‌هایی از متن رمان استخراج شده و با مؤلفه‌های نظری بندورا (توجه، نگهداری، بازآفرینی، انگیزش و

تقویت) تطبیق داده شده‌اند. این روش به درک بهتر روابط علی میان تجربه‌های زیسته شخصیت و تحول رفتاری او کمک می‌کند.

سؤال اصلی تحقیق

چگونه فرایند مشاهده، الگوبرداری و تقویت (براساس نظریه یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا) در شکل‌گیری، تحول و بازسازی شخصیت راسکولنیکوف در رمان جنایت و مکافات نقش ایفا می‌کند؟

چارچوب نظری

نظریه یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا

نظریه یادگیری اجتماعی که بعدها توسط خود بندورا تحت عنوان «نظریه شناختی-اجتماعی» بازنگری شد، بر این اصل استوار است که انسان‌ها از طریق مشاهده، تعامل اجتماعی و بازتاب‌گری، رفتارها، باورها و شخصیت خود را شکل می‌دهند. (Bandura, 1986) بر خلاف رفتارگرایانی چون واتسون^۳ و اسکینر^۴ که یادگیری را صرفاً تابع تقویت‌ها و شرطی‌سازی‌های بیرونی می‌دانستند، بندورا به نقش واسطه‌گرانه‌ی شناخت در رفتار انسان تأکید داشت. (Bandura, 1977)

۱- یادگیری مشاهده‌ای

در رأس مفاهیم نظریه بندورا، یادگیری مشاهده‌ای یا الگوبرداری قرار دارد. به‌زعم بندورا، انسان‌ها اغلب بدون تجربه مستقیم، صرفاً با دیدن رفتار دیگران و نتایج آن، الگو می‌پذیرند و رفتارهای مشابه را درونی می‌سازند. (Bandura, 1971: p.5) این فرآیند یادگیری در چهار مرحله صورت می‌گیرد:

«توجه: فرد برای یادگیری باید ابتدا توجه کافی به رفتار الگو نشان دهد.

حفظ: رفتار مشاهده‌شده باید در حافظه نگه داشته شود.

بازتولید: فرد باید توانایی فیزیکی یا ذهنی تکرار رفتار را داشته باشد.

- انگیزش: انگیزه‌ای برای تقلید از رفتار الگو باید وجود داشته باشد.» (Bandura, 1986: pp. 23-24)

بندورا تأکید دارد که این یادگیری نه فقط در کودکان، بلکه در بزرگسالان نیز همواره فعال است.

۲- تقویت مستقیم، جانشینی و درونی

در نظریه بندورا، تقویت سه نوع دارد: «تقویت مستقیم: تجربه شخصی پاداش یا تنبیه برای یک رفتار.

تقویت جانشینی: مشاهده پاداش یا تنبیه دیگران
تقویت درونی: ارزیابی رفتاری بر اساس معیارهای درونی و تجربه‌ی احساساتی چون افتخار یا شرم.» (Bandura, 1977: pp. 138-145)
بندورا نشان می‌دهد که یادگیری از طریق مشاهده نتایج رفتار دیگران، به‌ویژه در موقعیت‌های اخلاقی، بسیار مؤثرتر از تجربه مستقیم است.

۳. خودکارآمدی

یکی از برجسته‌ترین مفاهیم نظری بندورا، خودکارآمدی است: «باور فرد به توانایی خود در انجام موفقیت‌آمیز یک کار خاص.» (Bandura, 1997: p.3)
خودکارآمدی نقش مهمی در انتخاب اهداف، میزان تلاش، پشتکار در برابر شکست و مقابله با اضطراب دارد.

منابع خودکارآمدی به‌صورت زیر تقسیم می‌شوند:
«تجربه موفقیت یا شکست قبلی
مشاهده موفقیت دیگران
تشویق یا دلسردی اجتماعی
وضعیت هیجانی و روانی (مثلاً اضطراب، ترس، آرامش).» (Bandura, 1997: pp. 79-113)
در موقعیت‌هایی که فرد خودکارآمدی پایینی دارد، تمایل به اجتناب، کناره‌گیری یا پذیرش شکست پیش از تلاش بروز می‌یابد.

۴. خودتنظیمی

بندورا معتقد است افراد، کنش‌گرانی فعال‌اند که می‌توانند رفتار خود را با استفاده از اهداف،

³ Watson

⁴ Skinner

ارزشیابی‌های درونی و پاداش‌ها و تنبیه‌های ذهنی تنظیم کنند. خودتنظیمی دربرگیرنده‌ی سه عنصر است:

«هدف‌گذاری شخصی

نظارت بر رفتار

ارز یابی عملکرد و ارا ئه پاداش یا تنبیه درونی.» (Bandura, 1986: pp. 336-339)

این مکانیزم، فرد را از مفعول بودن صرف خارج کرده و به‌عنوان عامل فعال در مسیر رشد یا سقوط رفتاری معرفی می‌کند.

۵- بازتاب‌گری

انسان‌ها برخلاف حیوانات، می‌توانند درباره رفتار، باورها و هیجانات خود تأمل کنند. بندورا این ویژگی را «بازتاب‌گری» می‌نامد و آن را اساس اخلاق‌ورزی، تغییر شخصیت و اصلاح مسیرهای رفتاری می‌داند.

(Bandura, 1986: pp. 21-22)

افراد از طریق بازتاب‌گری می‌توانند:

تجربیات گذشته را تحلیل کنند.

فرضیات غلط را اصلاح نمایند.

احساس گناه یا پشیمانی را به‌مثابه محرک تغییر درونی به کار برند.

۶- تعیین‌گری متقابل سه‌گانه

مدل نهایی بندورا برای تحلیل رفتار انسان، مبتنی بر تعامل سه مؤلفه زیر است:

«محیط

شخص: شامل باورها، هیجانات، ادراک‌ها

رفتار

این سه مؤلفه به‌طور متقابل و پویا بر یکدیگر اثر می‌گذارند.» (Bandura, 1986: p. 23) انسان نه‌فقط متأثر از محیط، بلکه شکل‌دهنده آن نیز هست؛ بنابراین مسؤولیت رفتارها و کنش‌ها، نه به نیروهای بیرونی بلکه به تعادل بین محیط، ادراک فرد و واکنش‌های او بازمی‌گردد.

نظریه بندورا، با تمرکز بر مشاهده، تقویت، بازتاب‌گری و خودکارآمدی، ابزاری کارآمد برای تبیین رفتار پیچیده شخصیت‌هایی چون راسکولنیکوف فراهم می‌آورد. این نظریه به ما امکان می‌دهد تا:

فرآیند تحول روانی شخصیت را در بستر اجتماعی-روانی بفهمیم.

از سطح تحلیل صرفاً اخلاقی یا جامعه‌شناختی فراتر رفته، با نگاهی روان‌شناختی و شناختی به رفتارهای متناقض، متزلزل یا ضداجتماعی بنگریم.

سازوکار درونی تعارض‌های شخصیت را با مفاهیمی چون خودتنظیمی و بازتاب‌گری تحلیل کنیم.

یافته‌های تحقیق

راسکولنیکوف و فرآیند مشاهده

۱- مشاهده و توجه به الگوهای قدرت

در دیالوگ‌هایی که راسکولنیکوف با دوستان و شخصیت‌هایی مانند رازومیخین، لوزین و سویدریگایلف دارد، به وضوح نشانه‌های توجه و الگوبرداری مشاهده می‌شود:

راسکولنیکوف در بخش عمده‌ای از رمان، در حال مشاهده الگوهای رفتاری در جامعه پیرامون خود است. او با دقت به سرنوشت، رفتار و قدرت دیگران نگاه می‌کند و آن‌ها را با وضع خود مقایسه می‌کند.

در گفتگو با رفیقش رازومیخین، به ستایش از ناپلئون می‌پردازد: «مگر ناپلئون چند هزار نفر را نکشت؟ ولی مردم هنوز او را می‌ستایند. اگر من هم بتوانم کاری بزرگ انجام دهم، آیا مستحق تحسین نیستم؟» (ص ۲۴۹)

این‌جا راسکولنیکوف با توجه به رفتار نیرومندان ناپلئون، توجه و حفظ این الگو را نشان می‌دهد. انگیزه‌اش برای تقلید ناشی از تقویت جانشینی است — تقلید از موفقیت دیگران بدون تجربه مستقیم قدرت.

او هم‌چنین به رفتار و نگرش مردان صاحب‌نفوذی چون لوزین و سویدریگایلف نگاه می‌کند و می‌بیند چگونه بی‌هیچ عذاب و جدایی به دنبال منافع خود هستند: «او (سویدریگایلف) بدون شرم از زن‌های بی‌پناه سوء استفاده می‌کرد و با این حال چهره‌ای محترمانه در جامعه داشت.» (ص ۳۷۴) «سویدریگایلف زنان را بازیچه خود کرده و از موقعیت خود سوء استفاده

می‌کند، اما به نظر می‌رسد همه این کارها را نادیده می‌گیرند» (ص ۳۷۵).

راسکولنیکوف در دل به این فکر می‌افتد که چرا خودش نتواند با یک قتل کوچک به هدف بزرگی برسد؟ رفتارهای بی‌رحمانه و خودخواهانه سویدریگایلف که در جامعه پذیرفته شده است، برای راسکولنیکوف نشان می‌دهد که می‌توان بدون رعایت اصول اخلاقی، به قدرت و موفقیت رسید.

راسکولنیکوف نه تنها متأثر از شرایط اجتماعی و فقر، بلکه از الگوهای رفتاری اطرافش نیز یاد می‌گیرد. به عنوان نمونه، در تعامل با پرفیری، بازپرس، بارها مشاهده می‌شود که راسکولنیکوف از درک و تحلیل روان‌شناختی او متأثر می‌شود:

«پرفیری با آرامش و تیزبینی به او نگریست، گویی او را می‌خواند و بعد آهسته پرسید: آیا فکر نمی‌کنی انسان‌های عادی هم حق ندارند دیگری را بکشند؟» (ص ۴۲۳)

این‌جا، راسکولنیکوف الگویی از یک فرد تحلیلگر و قدرت‌مند را مشاهده می‌کند که می‌تواند بدون خشونت، ذهن دیگران را بخواند. این مشاهده بعدها در رفتار متناقض او منعکس می‌شود؛ هم‌زمان میل به تسلط دارد و نیز ترس از لو رفتن.

بندورا تأکید می‌کند که افراد با مشاهده رفتارهای دیگران و پیامدهای آن‌ها یاد می‌گیرند و الگو می‌گیرند. (Bandura, 1977) در رمان «جنایت و مکافات»، راسکولنیکوف با مشاهده و درونی‌سازی رفتار شخصیت‌هایی چون ناپلئون، سویدریگایلف و حتی زندگی مردم عادی، باورها و انگیزه‌های خود را شکل می‌دهد.

۲- فرآیند تقویت

راسکولنیکوف پیرزن رباخوار را نمونه‌ای از انسانی می‌بیند که جامعه او را طرد کرده است و قوانین اخلاقی را صرفاً وسیله‌ای برای حفظ وضع موجود می‌داند.

«آن زن رباخوار که سال‌ها مردم را می‌آزرد و با پول زور و سودهای کلان زندگی می‌کرد، اما خود کسی

نبود که ارزشش را داشت؛ او تنها یک ابزار بود» (ص ۱۵۰)

این مشاهده باعث می‌شود او خود را فردی استثنایی بداند که حق دارد فراتر از قانون عمل کند.

پس از قتل پیرزن، رفتار و احساسات راسکولنیکوف دگرگون می‌شود. در نگاه بندورا، پاداش یا تنبیه پس از عمل، نقش مهمی در تکرار یا اجتناب از آن رفتار دارد. او انتظار داشت احساس قدرت و آزادی کند، ولی دچار آشفتگی شد: «پس از قتل، احساس کردم دیوارها به من نزدیک می‌شوند، انگار همه چیز می‌خواهد مرا له کند.» (ص ۳۱۲)

از طرف دیگر، مادر و خواهرش ناخواسته نقش تقویت‌کننده منفی را بازی می‌کنند: «مادر با نگاهی مضطرب گفت: پسر، انگار دیگر آن آدم سابق نیستی.» (ص ۳۴۷)

این احساس طرد شدن و عذاب، موجب می‌شود رفتار او بازدارنده شود. تقویت—پاداش و تنبیه

الف) تقویت جانشینی مثبت—احساس تسلط راسکولنیکوف، با مشاهده بازتاب تحسین مردمی برای شخصیت‌هایی که قدرت و ثروت دارند، حس می‌کند که ترتیب دادن قتل می‌تواند او را برای مدتی «متفاوت» جلوه دهد. این نوع تقویت، انگیزه قوی برای آزمودن مرزهای اخلاقی فراهم می‌آورد.

در مقابل، تقویت مثبت از سوی سونیا که او را با محبت می‌پذیرد، تدریجاً رفتار و نگرش او را تغییر می‌دهد: «سونیا با گریه گفت: اگر چه گناه کرده‌ای، ولی هنوز خدا تو را رها نکرده... من هم تو را تنها نمی‌گذارم.» (ص ۵۰۸)

سونیا، که نماد خلوص و فداکاری است، برخلاف سویدریگایلف، رفتارهای اخلاقی و تواضع را به راسکولنیکوف نشان می‌دهد:

«سونیا، با چشمان پر از مهر و آرامش، به من امید داد که هنوز می‌توان راهی بهتر پیش گرفت» (ص ۴۰۰).

رفتار سونیا نوعی تقویت مثبت روانی برای بازگشت راسکولنیکوف به مسیر درست است.

در برخی لحظات قبل از جنایت، راسکولنیکوف خود را بالاتر از دیگران می‌بیند و این حس برتری و قدرت به او انگیزه می‌دهد.

«من فردی خاص هستم و قوانین عادی برای من نیستند؛ من قدرت دارم» (ص ۲۵۰).

تقویت منفی شکست خودکارآمدی:

بعد از جنایت، شک و تردید به توانایی‌های خود به شدت در او شکل می‌گیرد.

«آیا واقعا توانستم این کار را انجام دهم؟ آیا من همان کسی هستم که فکر می‌کردم؟» (ص ۳۲۲).

این شک تضعیف‌کننده، باعث کاهش انگیزه و افزایش اضطراب او می‌شود.

مشاهده و واکنش به رفتار پلیس «پروفیرو»

پروفیرو نماینده اقتدار اجتماعی و قانون است و رفتارهای او به‌عنوان نوعی تنبیه اجتماعی در یادگیری

تقویت منفی عمل می‌کند. بندورا بر اهمیت بازخورد‌های محیطی در کنترل رفتار تأکید دارد.

(Bandura, 1986) این تعامل‌ها باعث اضطراب و فشار روانی راسکولنیکوف می‌شوند و احتمال ادامه

رفتار جنایی را کاهش می‌دهند. به‌علاوه، این نمونه نمایش‌دهنده کنترل بیرونی در فرآیند خودتنظیمی

است که رفتار فرد را تعدیل می‌کند.

پروفیرو، بازپرس پرونده قتل، رفتار و کلامش همواره راسکولنیکوف را به چالش می‌کشد و باعث می‌شود

شخصیتش بیشتر تحت فشار روانی قرار گیرد:

«پروفیرو با لبخندی که ترسناک بود، می‌گفت: تو هر چه می‌خواهی بگویی، ولی حقیقت بالاخره پیدا

می‌شود» (ص ۳۵۰)

این تعامل‌ها به‌عنوان نوعی تنبیه اجتماعی و روانی باعث افزایش اضطراب و عذاب وجدان راسکولنیکوف

می‌شوند.

تقویت منفی در واکنش به مرگ مادر و خواهرش

مرگ مادر و نگرانی برای خواهر، موجب تقویت منفی (اجتناب از احساس گناه و فشار روانی) می‌شود که

باعث بازگشت راسکولنیکوف به مسیر اخلاقی می‌گردد. بندورا در نظریه خود بر نقش احساسات و واکنش‌های

درونی در تنظیم رفتار تأکید می‌کند. (Bandura,

سونیا به‌عنوان یک الگوی مثبت، رفتارهای اخلاقی را به راسکولنیکوف نشان می‌دهد که باعث تقویت مثبت

بازگشت او به مسیر اخلاقی می‌شود. بندورا می‌گوید تقویت مثبت هنگامی رخ می‌دهد که رفتار مورد تأیید

یا پاداش قرار گیرد و احتمال تکرار آن افزایش یابد. (Bandura, 1986)

رفتار مهربانانه و فداکارانه سونیا، شروع به بازسازی وجدان خود می‌کند و این یک فرآیند بازتاب‌گری و

خودتنظیمی است که شخصیت او را تغییر می‌دهد.

بندورا معتقد است رفتارها در اثر تقویت مثبت یا منفی تقویت یا تضعیف می‌شوند. (Bandura,

1986)

تقویت مثبت (امید به پاداش):

پیش از ارتکاب جنایت، راسکولنیکوف به شدت امیدوار است که عملش منجر به تغییر زندگی‌اش شود:

«اگر بتوانم این کار را انجام دهم، دنیا را تغییر خواهم داد و زندگی‌ام دگرگون خواهد شد» (ص ۲۵۷).

این امید بهبود زندگی به عنوان پاداش درونی، رفتار او را تقویت می‌کند.

تقویت منفی (عذاب وجدان و ترس)

اما بلافاصله پس از جنایت، عذاب وجدان و ترس از دستگیری به شدت او را آزار می‌دهد:

«قلبم به تندی می‌تپید، دست‌انم می‌لرزید و کابوس‌های وحشتناکی شب‌ها را تسخیر کرده بود»

(ص ۳۰۸-۳۱۰).

این احساسات منفی به عنوان تنبیه روانی رفتار او را محدود می‌کند.

تنبیه اجتماعی

نگاه‌های مشکوک مردم و ترس از رسوایی اجتماعی، موجب تقویت منفی دیگری می‌شود که به افسردگی و

انزوا منجر می‌شود.

«هر نگاه مردمان کوچه مانند تیغی بر جانم بود؛

احساس می‌کردم همه مرا قضاوت می‌کنند» (ص ۳۴۵)

تقویت مثبت ذهنی (خودبهرتربینی موقتی)

(1991) این تقویت منفی باعث می شود راسکولنیکوف انگیزه داشته باشد که از رفتارهای ضد اخلاقی اجتناب کند تا از پیامدهای روانی آن رهایی یابد.

مرگ مادر و نگرانی برای خواهرش دانیلا، باعث می شود راسکولنیکوف احساس گناه و مسئولیت پذیری بیشتری پیدا کند.

«چگونه می توانستم آن ها را در چنین شرایطی رها کنم و خودم درگیر چنین جنایتی باشم؟» (ص ۳۷۰) این احساس تقویت منفی موجب می شود او بیشتر به خود فشار بیاورد و در نهایت به سوی اعتراف و پذیرش مسئولیت حرکت کند.

مشاهده تنهایی و انزوا در زندگی خود راسکولنیکوف در طول زمان، راسکولنیکوف بارها از تنهایی و جدایی خود از دیگران شکایت می کند و این انزوا موجب می شود که درک خود را از جهان پیرامونش محدود و تحریف کند.

«احساس می کردم در جهانی تاریک و سرد زندانی شده ام و کسی نمی تواند دردهایم را بفهمد» (ص ۲۹۵) این انزوا موجب تقویت منفی رفتارهای ناامیدانه و تردیدهای اخلاقی او می شود.

تأثیر گفتگوهای فلسفی و نظری بر تقویت شناختی راسکولنیکوف بارها با خود و دیگران درباره فلسفه و اخلاق بحث می کند و این گفتگوها نوعی تقویت شناختی برای توجیه عملش فراهم می آورد.

«قوانین اخلاقی برای افراد معمولی است، اما من جزو آن ها نیستم» (ص ۲۶۰).

این باور باعث می شود انگیزه ادامه مسیر خطرناک خود را پیدا کند.

تلاقی مشاهده و تقویت

راسکولنیکوف در پایان رمان با مشاهده رفتار ایثارگرانه سونیا و تجربه بی مهری جامعه، به سوی بازسازی شخصیت خویش گام برمی دارد. او می فهمد که الگوهای واقعی انسانیت در قدرت و تسلط نیست، بلکه در محبت و همدلی است.

در اردوگاه سیبری، وقتی رفتار متواضعانه سونیا را می بیند، این الگو باعث دگرگونی ذهنی او می شود: «سونیا هر روز برای او غذا می آورد، بی آن که شکایتی کند. دیگر زندانی ها با تعجب نگاه می کردند که چرا این زن به او وفادار است.» (ص ۵۶۱)

شخصیت راسکولنیکوف طی رمان تغییر می کند. ابتدا از طریق مشاهده و تقویت جانمایی (ناپلئون، مقاله اش، قدرت مردان اطرافش) به جنایت دست می زند، اما به تدریج از طریق تقویت منفی (عذاب وجدان، طرد اجتماعی، فروپاشی روانی) و مشاهده پیامدهای انسانی (مهربانی سونیا، تحمل مادر) به سوی توبه و تحول پیش می رود.

۳- خودکارآمدی

راسکولنیکوف ایمان قوی به توانایی خود دارد و خود را از اوصاف اخلاقی سنتی مستثنی می داند تا زمان ارتکاب قتل.

«من بر مبنای قاعده انسان های خاص تصمیم گرفته ام... من می توانم آن را تحمل کنم.» (ص ۲۵۸) او بر این باور است که دوگانه اخلاقی خیر و شر برای او معنا ندارد؛ اما پس از جنایت، تجربه شکست این باور، خودکارآمدی را فرو می ریزد. اضطراب و وحشت او پس از قتل نشان دهنده شکستن توهم خودکارآمدی اولیه است.

راسکولنیکوف قبل از جنایت احساس تسلط و قدرت در خود داشت.

«من فردی خاص هستم، قوانین عادی برای من ساخته نشده اند و توانایی انجام این کار را دارم.» (ص ۲۵۰)

اما بعد از ارتکاب جرم، این باور دچار تزلزل می شود. «در تاریکی شب، بارها با خودم تکرار می کردم: آیا من واقعاً توانستم این کار را انجام دهم؟ آیا فردی که فکر می کردم هستم، واقعی است؟» (ص ۳۲۲) این شک و تردید موجب افت خودکارآمدی و تضعیف انگیزه او می شود.

۴- خودتنظیمی و بازتابگری

رفتار هایش را تحت نظر دارد و ارزش‌یابی می‌کند.»
(Bandura, 1991)

۵- سه‌گانگی متقابل—عامل درونی، محیط و

رفتار

را اسکولنیکوف در محیطی آکنده از فقر، بی‌عدالتی و الگوهای اخلاقی متناقض رشد کرده است. در ترکیب با باورهای شخصی خود (انسان خاص)، این شرایط زمینه‌ساز رفتار جنایت بود. توالی زیر نشانگر تعامل سه‌گانه است:

محیط: فقر شدید، نابرابری اجتماعی، الگوهای اخلاقی آلوده

عامل شخصی: توهم خودکارآمدی، تردید فلسفی، احساس حق برتر بودن

رفتار: ارتکاب جنایت، تجربه عذاب وجدان، انزوای درونی.

پس از جنایت، رفتار او توسط خودتنظیمی و بازتاب‌گری بررسی می‌شود و تحت تأثیر محیط جدید (مخالفت خانواده، فداکاری سونیا)، مسیر جدیدی برای بازسازی هویتی آغاز می‌گردد.

مصادق در راسکولنیکوف	مولفه نظری بندورا
توجه به ناپلئون، سویدریگایلف، لوزین	مشاهده و الگوبرداری
توجیه قتل به‌عنوان نماد قدرت	تقویت جانشینی مثبت
اضطراب، کابوس و انزوا پس از جنایت	تقویت مستقیم منفی
اعتقاد به استثنا بودن در اخلاق	خودکارآمدی
پرسش درونی درباره مشروعیت عمل	خودتنظیمی و بازتاب‌گری
محیط فقیر + باورهای شخصی + رفتار جنایت‌آمیز	تعامل سه‌گانه

با این تحلیل دقیق و ارجاعات نشان داده شد چگونه بندورا کمک می‌کند تا فردی چون راسکولنیکوف را نه تنها یک جنایتکار، بلکه شخصیتی در حال یادگیری، بازتاب‌گری و تحول تفسیر کنیم.

پس از جنایت، راسکولنیکوف با درگیری‌های درونی شدید مواجه می‌شود. این نشانگر فرایند بازتاب‌گری است.

«در دل شب، با خود فکر می‌کردم آیا من همان چیزی هستم که فکر می‌کردم؟ آیا حق داشتم؟» (ص ۳۲۰)

این تردید و بازنگری درونی، نمايانگر مکانیسم خودتنظیمی ذهنی است. او رفتار خود را از نگاه اخلاقی بررسی می‌کند و نه تنها پیامد بیرونی، بلکه ارزش درونی آن را هم می‌سنجد.

پس از ارتکاب جنایت، راسکولنیکوف بارها درونیات خود را بازنگری می‌کند.

«این چه زندگی است که برای خود ساخته‌ام؟ آیا ارزش دارد که برای رسیدن به هدفی به چنین سقوطی دچار شوم؟» (ص ۳۳۰)

«دست خودم نیست، هر بار که به صورت زن مقتول فکر می‌کنم، دلم به درد می‌آید و نمی‌توانم آرام شوم.» (ص ۳۵۵)

این روند بازتابی باعث می‌شود رفتارهای خود را نقد کند و در نهایت به سوی توبه و پذیرش مسئولیت حرکت کند.

مشاهده رفتار پیرزن راسکولنیکوف به عنوان نمونه فرد «عادی»

راسکولنیکوف با مشاهده رفتار پیرزن رباخوار، او را «دیگری» می‌داند که جامعه به آن بی‌اعتناست و خودش را به عنوان فردی خاص که می‌تواند قوانین اخلاقی را زیر پا بگذارد، معرفی می‌کند. طبق نظریه بندورا، مشاهده یک الگو و دریافت این پیام که او یک فرد «خوب» یا «بد» است، باعث شکل‌گیری هویت فرد می‌شود. (Bandura, 1977) راسکولنیکوف به واسطه این مشاهده، هنجارهای اجتماعی را به چالش می‌کشد و رفتار خود را توجیه می‌کند. این مرحله بیانگر شکل‌گیری باورهای شخصی از طریق مدل‌سازی مشاهده‌ای است.

بندورا در مدل یادگیری اجتماعی خود بر اهمیت فرآیند های خودتنظیمی تأکید می‌کند؛ یعنی فرد

حفظ	یادآوری مقاله‌اش درباره انسان‌های خاص	مبنای شناختی و باور فلسفی
بازآفرینی	ارتکاب قتل مشابه با دیدگاهش	اجرای یادگیری مشاهده‌ای
انگیزش	منجر به اضطراب امید به احساس قدرت و تمایز	شکست در انگیزش نهایی

تحلیل تطبیقی با مؤلفه‌های بندورا

مؤلفه نظریه بندورا	نمونه از رمان	تحلیل
توجه	توجه به رفتار ناپلئون و مردان قدرتمند	زمینه‌ای برای مشروع‌سازی جنایت

نتیجه‌گیری

شخصیت راسکولنیکوف در رمان جنایت و مکافات داستایوفسکی، نمونه‌ای پیچیده و چندلایه از تأثیر فرایندهای روان‌شناختی بر شکل‌گیری و تحول شخصیت انسانی است. با تکیه بر نظریه یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا، می‌توان روند فروپاشی روانی، بحران اخلاقی و بازسازی تدریجی وجدان در این شخصیت را تحلیل کرد.

مطابق با این نظریه، رفتار انسان حاصل تعامل سه‌سویه میان عوامل فردی (شناخت‌ها، باورها، احساسات)، عوامل محیطی (محرک‌ها، مدل‌ها، پیامدهای اجتماعی) و رفتارهای قبلی است. در مورد راسکولنیکوف، شکل‌گیری افکار جنایی و تصمیم به قتل، نتیجه مشاهدات او از شرایط اجتماعی، الگوهای رفتاری اطرافیان و ایدئولوژی ذهنی خود او بود. در این مرحله، «یادگیری مشاهده‌ای» نقش مهمی ایفا کرد؛ او از رفتارهایی چون ظلم پیرزن، خودخواهی لوجین و انفعال اجتماعی، الگوبرداری کرد و بر اساس آن توجیهاتی برای نقض قانون و اخلاق یافت.

در ادامه، «تقویت منفی» (مانند فشار روانی، احساس گناه، اضطراب پس از قتل) و «تقویت مثبت» (مانند رفتارهای مهربانانه سونیا و حمایت‌های عاطفی) موجب شکل‌گیری نوعی فرآیند خودتنظیمی در

راسکولنیکوف شد. در پرتو تجربه‌های گوناگون، شخصیت او وارد مرحله «بازتاب‌گری» شد؛ یعنی او از دیدگاهی بالاتر، رفتارهای گذشته خود را مورد ارزیابی قرار داد و به بازسازی تدریجی وجدان خویش پرداخت.

این فرایند بازسازی روان‌شناختی نشان می‌دهد که حتی در شرایط بحرانی، مکانیزم‌های یادگیری اجتماعی هم‌چون مشاهده، الگوپذیری، تقویت و خودتنظیمی می‌توانند به دگرگونی‌های بنیادین شخصیتی منجر شوند. هم‌چنین، اثرگذاری محیط اخلاقی، حضور یک الگوی معنوی (سونیا) و تقابل با نهاد قدرت (پروفریو) از جمله عواملی بودند که در اصلاح رفتاری راسکولنیکوف نقش کلیدی داشتند.

در مجموع، نظریه بندورا به‌عنوان یک چارچوب تحلیلی، این امکان را فراهم ساخت تا تحول شخصیت راسکولنیکوف نه فقط به‌مثابه یک مسیر فردی، بلکه به‌عنوان برآیند تعاملات اجتماعی، شناختی و عاطفی بررسی شود. این تحلیل نه تنها به درک عمیق‌تر از رمان داستایوفسکی کمک می‌کند، بلکه نشان می‌دهد چگونه ادبیات می‌تواند میدان مشاهده‌ای برای فهم سازوکارهای روان‌شناسی اجتماعی باشد؛ جایی که کنش، معنا و یادگیری درهم‌تنیده‌اند.

Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 248–287.

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>.

Crain, W. (2011). *Theories of Development: Concepts and Applications* (6th ed.). Boston: Pearson.

Dostoevsky, F. (2002). *Crime and Punishment* (Translated by Richard Pevear & Larissa Volokhonsky). New York: Vintage Classics.

Morra, J. (2008). Revisiting Raskolnikov: The Psychology of the Crime. *The Dostoevsky Journal*, 9(1), 35–52.

Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. General Learning Press.

Pajares, F. (1996). "Self-efficacy beliefs in academic settings." *Review of Educational Research*, 66(4), 543–578.

References

Bandura, Albert, (2006), *Social Learning Theories*. Translated by Yousef Karimi. Tehran: Avaye Noor Publishing.

Dostoevsky, Fyodor. (2018). *Crime and Punishment* (translated by Mehri Ahi). Tehran: Niloufar Publishing.

Zarrinkoob, Abdolhossein. (2006). *With the Caravan of Hella*. Tehran: Scientific and Cultural Publishing.

Shoarinejad, Ali Akbar. (2007). *Educational Psychology*. Tehran: Amirkabir Publishing.

Farjad, Mohammad. (2002). *Theories of Personality Psychology*. Tehran: Samt.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice-Hall.

Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action*. Prentice-Hall.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of Child Development* (Vol. 6, pp. 1–60). JAI Press.